

productie aanvaard. De verhouding kerk-kapitaal is dus ambigu of zo men wil dialectisch.

In het boek worden ook Nederlandse katholieke sociale auteurs — en het NKV met 'visie ter visie' uit 1975 — besproken. De voornaamste figuur is de bekende J. A. Veraart met zijn idee van economische bedrijfsorganisatie (jaren dertig). De ideeënontwikkeling ten onzent verschijnt echter eerder als reflectie van buitenlands denken dan als originele impuls.

A. C. A. M. Bots

J. E. A. M. Lelyveld, '*...Waarlijk geen overdaad, doch een dringende eisch...*'. *Koloniaal onderwijs en onderwijsbeleid in Nederlands-Indië 1893-1942* (Dissertatie Utrecht 1992; S. 1. [Hooge Zwaluwe]: s. n., 1992, xiv + 313 blz., f40,- (te bestellen bij de auteur, Wagenbergsestraat 1, 4927 RD Hooge Zwaluwe)).

Binnen het kader van de 'ethische politiek' kreeg het onderwijs in Nederlands-Indië grote nadruk als een van de middelen om de Nederlandse 'eereschuld' ten opzichte van de Indonesische bevolking in te lossen. Het mag opmerkelijk heten dat met uitzondering van enkele artikelen er nauwelijks onderzoek is gedaan naar de aard en omvang van de inspanningen van de Indische overheid op dit terrein. De Utrechtse dissertatie van Lelyveld mag dan ook een welkome aanvulling genoemd worden. Zijn hoofddoel is het achterhalen van de maatschappelijke determinanten van het onderwijsbeleid in Indië en de bepaling van hun relatieve invloed.

In chronologische orde worden de voornaamste ontwikkelingen binnen het Indische onderwijs behandeld. Bij de argumenten voor de gekozen periodisering blijkt het grote belang van veranderingen in de visie van de politiek op de toekomst van Nederlands-Indië. De periode tot 1893 staat in het teken van de eerste aanzetten tot de opzet van een koloniaal onderwijsstelsel, dat na 1893 steeds meer in de belangstelling komt te staan en met de introductie van de 'ethische politiek' als officiële richtlijn van het beleid in 1901 een steunpilaar van het overheidsbeleid in Indië wordt. Na 1914 wordt Buitenzorg steeds zelfstandiger ten opzichte van Den Haag, terwijl het gouvernement vanaf 1922 steeds meer te maken krijgt met de opkomende nationalistische beweging. Het onderwijsstelsel wordt in deze jaren verder uitgebouwd en tevens kritisch geëvalueerd door een opkomende, kleine groep van koloniaal-pedagogen. De economische recessie toont pas vanaf 1933 haar invloed op de koloniale begroting en het onderwijs blijft daarvan niet verschoond.

De verwerking van de maatschappelijke invloeden op het onderwijs krijgt in Lelyvelds werk vooral gestalte doordat ieder hoofdstuk begint met een vrij uitgebreide handboekachtige schets van de algemene situatie in Nederlands-Indië. Diverse elementen hieruit keren daarna terug in de bespreking van de schooltypen gedurende de betreffende periode. Hierbij wordt met name aandacht besteed aan de globale richtlijnen voor het overheidsonderwijs en de kwantitatieve ontwikkelingen daarvan. Belangrijke trends zijn de steeds toenemende omvang van het onderwijs, de groeiende differentiatie van de schooltypen en het uitbouwen van het onderwijs naar steeds hogere scholingsniveaus met als eindstation de oprichting van een aantal universitaire faculteiten. Het Europese onderwijs wordt bij dit alles niet vergeten, daar dit niet alleen voorde Europeanen, maar ook voorde inheemse elite, zij het in beperkte mate, toegankelijk was. Bovendien vormt de tweedeling van het onderwijs in een westers en een inheems deel een van de meest typerende uitingen van het koloniale karakter van het schoolstelsel in Indië.

Het accent ligt op het centrale niveau als gevolg van het gebruik van overheidsverslagen en -rapporten als hoofdbron voor het onderwijsbeleid. De vormgeving van de diverse vakken, wat toch uiteindelijk het karakter van de school bepaalde, komt nauwelijks aan de orde. Ditzelfde geldt voor de onderwijskundige gedachten over het koloniaal onderwijs. Hierdoor krijgt de studie een wat globaal en bestuurstechnisch karakter, wat echter als voordeel heeft dat men goed

zicht krijgt op het belang van organisatorische en financiële kwesties voor de concrete vormgeving van het beleid.

Een manco van dit boek is het missen van een aantal belangrijke studies over het Indisch onderwijs, waaronder de meest recente omvattende studie op dit terrein, namelijk van C. L. M. Penders, *Colonial education policy and practice in Indonesia 1900-1942*. Merkwaardig is dat de auteur in zijn inleiding zegt Eurocentrisme te willen vermijden, terwijl juist het beleid van de koloniale overheid een typisch Europese aangelegenheid is. Met betrekking tot de bepaling van het beleid is Eurocentrisme juist geboden omdat daar de perceptie van de Indische situatie door de Europeanen van belang is en niet zozeer de realiteit daarvan. Die gaat pas weer een rol spelen wanneer deze leidt tot bijstelling van de perceptie.

Tot slot nog enige opmerkingen over het grote aantal statistische en organisatorische gegevens in deze dissertatie. Het zou aan te bevelen zijn wanneer de tabellen, diagrammen en richtlijnen nog eens overzichtelijk per schooltype worden geordend en ook zoveel mogelijk systematisch worden weergegeven. De indeling in perioden van tien tot vijftien jaar en de veranderingen in de opzet maken het geheel nu nogal rommelig. Een handzame uitgave met al deze basisgegevens zou waarlijk geen overdaad zijn.

A. Th. Boone

P. Blaas, *Betrokkenheid en distantie. Bernard Vlekke (1899-1970) en de studie van de internationale betrekkingen* (Publikaties van de Faculteit der historische en kunstwetenschappen Erasmus Universiteit Rotterdam I; Hilversum: Verloren, 1991, 123 blz., f25,-, ISBN 90 6550 401 X).

De in 1899 geboren en in 1970 overleden historicus Bernard Vlekke kende een leven vol drama en tegenspoed. In 1938 raakte hij met zijn katholieke geloofsgenoten in conflict door een in hun ogen ontorende artikelenreeks over het zogeheten Maastrichtse verraad van 1638. Toen hij bij het uitbreken van de tweede wereldoorlog zijn post aan het Nederlands Instituut te Rome verliet om zich (na een ook al niet zonder problemen verlopen reis) in de Verenigde Staten aan de Nederlandse zaak te kunnen wijden, keerde dit engagement zich na de bevrijding tegen hem: de kuiperijen van de directeur van het Instituut dwongen hem tot ontslag. De zo verhoopte officiële rehabilitatie in deze kwam er nooit; integendeel, de voortdurende geruchtenstroom over de 'Romeinse affaire' bemoeilijkten het vinden van een geschikte baan in het na-oorlogse Nederland. Toen die dan was gevonden, moest Vlekke ervaren op hoe weinig begrip hij met zijn rationele benadering van de koude oorlog kon rekenen: zijn in 1953 verschenen *Tweespalt der wereldrijken* werd door zowel links als rechts bekritiseerd en kreeg nooit de aandacht die P. J. Boumans *Revolutie der eenzamen* ten deel viel. Het bijzondere professoraat dat hij in 1956 te Leiden aanvaardde, werd dan weer nooit in een ordinariaat omgezet. En nooit heeft de schuchtere, maar bijwijlen ook felle Vlekke zich in de universitaire en academische milieus geheel thuis gevoeld. Toen hij ten slotte — vereenzaamd — overleed, werd het ongeluk bezegeld: slechts weinigen erkenden zijn wetenschappelijke verdiensten. Zowel tijdens als na zijn leven viel Bernard Vlekke uit de boot.

Piet Blaas, die al eerder—in 1983, zeven jaar voor de dissertatie van Leen Dorsman verscheen — G. W. Kernkamp uit de vergetelheid haalde, heeft nu een korte, wat onevenwichtig gecomponeerde monografie over Vlekke geschreven waarin expliciet eerherstel wordt betracht. De studie, die als eerste deel van een nieuwe, door de Faculteit der historische en kunstwetenschappen van de Erasmus Universiteit opgezette publikatiereeks verschijnt en op een nauwgezet onderzoek van de door Vlekke nagelaten papieren steunt, bevat de hoofdlijnen van diens bewogen leven en een nadere aanduiding van diens betekenis voor de Nederlandse historiogra-